

דרשוני וזחי

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני
היאמונים העלי' והחשבה

גיליון מס' 35

פרשת משפטים תשפ"ג

מחשבה ראשונה

דבר המערכת

בלבנת הספיר הראם עוז ידידות

"יעל משה ואהרן, נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. ויראו את אל-הי ישראל, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר. ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, ויהו את האל-הים ויאכלו וישתו". (פרק כ"ד ט"ז-א)

פסוקים אלו שבסוף פרשתנו הם מהפסוקים היותר עלומים בתורה הק'. גם אם לא ניכנס לעומק דברי הכתוב במילים הסתומות והחתומות "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר" - מילים שיכולות להתפרש רק על פי סוד, ונתמקד רק בפסוק השלישי - "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, ויהו את האל-הים ויאכלו וישתו", נראה שיש הרבה במה להעמיק, ואכן בדברי חז"ל רואים אנו שני דרכים שונות מן הקצה אל הקצה בביאור פסוק זה:

א. מחד רואים אנו שחז"ל ראו בפסוק זה את חסרונם של הזקנים - 'אצילי בני ישראל', שהגיעו ליבם בהשגת האלוקות, ועסקו בכך מתוך אכילה ושתייה, וכפי שרש"י הק' מפרש על אחר: "לא שלח ידו" - מכלל שהיו רואים להשתלח בהם די. "ויחוו את האלהים" - היו מסתכלין בו בלב גם מתוך אכילה ושתייה. ב. לעומת זאת אנו רואים שהרמב"ם ראה בפסוק זה את מעלת 'אצילי בני ישראל', וכתרגומו: "זהו חדן בקורבניהון דאתקבלו כאלו אכלין ושתין", היינו שהזקנים שמחו בהשגתם ובכך שקרבנם התקבל ברצון - כמו שמחת אדם פשוט על אכילה ושתייה. אך על פירוש זה קשה, שאם כן מדוע צריך הכתוב להדגיש "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו".

ונהגה על פניו נראה ששני פירושים אלו סותרים אחד את השני, שהרי רש"י הק' ראה בפסוק זה ביקורת על הזקנים, לעומת הרמב"ם שראה בפסוק את שבחם. אך כשנעיין במדרש נראה שגם לפי התרגום, ישנה ביקורת סמויה שבא הכתוב להעביר, לא ביקורת על 'מה' שהזקנים עשו [כשיטת רש"י], אלא ביקורת על הדרך 'איך' הם עשו זאת, ביקורת שבאה ללמד אותנו איך צריכים אנו לגשת ללימוד, להעמקה בפנימיות התורה וגילוי סודות האלוקות. וכן איתא במדרש ויקרא רבה כ' (ד) "רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר משה לא זן עיניו מן השכינה ונהנה מן השכינה, לא זן עיניו מן השכינה, דכתיב (שמות ג' ו'): ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים, ונהנה מן השכינה, דכתיב 'וששה לא ידע כי קרן אור פניו בדברו אתו, בשכר 'מהביט' [שכסר על זה שירא מלהביט, זכר] 'זמנות ה' יביט'. נדב ואביהוא זנו עיניהם מן השכינה ולא נהנו מן השכינה".

בדברים אלו עומד המדרש על ההבדל שבין משה רבינו לנדב ואביהוא והזקנים, שאכן גם משה רבינו וגם הזקנים, רצו לעמוד בסוד, לדעת את ה', ולהבין את מציאות ה' ודרכי הנהגתו, וכפי שכתוב שמשנה רבינו ביקש בפירוש "הודיעני נא את דרכיך ואדעך" (שמות ל"ג א'), וכן "הראני נא את כבודך" (שם י"ח). ואכן עצם בקשה זו היא מעלה גדולה כדכתיב "דע את אלהי אביך ועבדהו", אך ההבדל ביניהם היה שאצל משה רבינו לצד הרצון העז של "נדעה נרדפה לדעת את ה'", שכנה גם יראה פנימית עליונה, יראת הוסימות והבנה שכל השגה שיכול בן אנוש להשיג היא כאין וכאפס לעומת מה שאי אפשר להשיג, ולכן בתחילה הסתיר משה פניו, כי ירא מהביט אל האלהים. אך לעומת זאת הזקנים לא ניגשו לכך מתוך יראה עילאה, וכלשון המדרש (תנחומא אחרי מות ו') "אמר רבי תנחומא, מלמד שהגישו את לבן ועמדו על רגליהם וזנו עיניהם מן השכינה". על פי מדרש זה נבין מדוע גם לפי השיטה שלא אכלו ושתו ממש, כתבה התורה "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו", שאכן ראויים היו שישתלח בהם יד על הדרך, על הצורה בה הם ניגשו לגילוי רז זה...

מפסוקים אלו נמצאנו למדים מהי הדרך שבה צריכים אנו ללכת בבואנו אל הקודש, שכל החיפוש והרצון העז של נרדפה לדעת את ה', והצימאון להעמיק בסודות הרו"ה, צריך להיות מלווה ביראה עילאה, ובענוה פנימית, בהבנה שכמה שרק נזכר להשיג עדיין אין זה מאומה לעומת מה שלא זכינו להשיג, וגם מה שכן זכינו להשיג אין זה מכותנו כלל, אלא הכל מחסדי ה' עלינו ומה שהשי"ת עצמו מגלה ומראה, וכפי שאנו אומרים בפיוט השבת 'ברוך ה' יום יום', 'בלבנת הספיר הראם עוז ידידות', שגם גילויים עליונים אלו אינם מכותנו אלא הכל זה מה שה' יתברך מראנו בעז ידידות...

כתוב העלון:

ה"סוכבית" שהוסיף הרמב"ם ל"ג עיקרים...

מדור מחשבת יסוד 2

מה בין 'עבד עברי' ל'אברהם העברי'?

מדור מחשבת הפרשה 4

האם ניתנה רשות לרפאות גם במקום סכנה?

מדור ממחשבה למעשה 6

"זאני גולה" וסורה.

מדור עקבות המחשבה 8

העיקר הרביעי: קדמות ה' (א)

לשון קדשו של הרמב"ם

"והיסוד הרביעי, הקדמות. והוא כי זה האחד האמור הוא קדמון בהחלט, וכל נמצא זולתו בלתי קדמון בערכו אליו. והראיות על זה בכתבי הקודש רבות. והיסוד הרביעי הזה מורה עליו מה שנאמר (דברים ל"ג כ"ז): "מענה אלהי קדם".

ודע כי היסוד היותר גדול של תורת משה רבנו, הוא היות העולם מחדש, המציאו ה' ובראו אחר ההעדר הגמור. וזה שתראני סובב סביב עניין קדמותו על דעת הפילוסופים, הוא כדי שיהיה המופת על מציאותו יתעלה מוחלט, כמו שבארתי ובררתי במורה".

מה ההבדל בין 'ראשון' ל'קדמון'?

בשורות הבאות נבאר את לשון קדשו של רבינו.

והיסוד הרביעי, הקדמות. והוא כי זה האחד האמור הוא קדמון בהחלט, וכל נמצא זולתו בלתי קדמון בערכו אליו.

בשביל להבין את מהות הקדמות שעליה מדבר רבינו, עלינו לחדד את ההבדל בין 'קדמות' ל'ראשונות', ש'ראשון' זה רק ביחס לבאים אחריו, שבכך באים אנו לומר שהוא היה לפניו, אבל אין בראשונות משום טענה על קדמות הדבר מצד עצמו, ולכן כתב רבינו 'כי זה האחד הוא 'קדמון', היינו שהוא קדום מצד עצמו ולא רק שהוא לפני דברים אחרים.

אולם גם את המילה 'קדמון' עצמה ישנם שני דרכים להבין. א. יש קדמון שנמצא בתוך מערכת הזמן, אלא שזמנו הוא קדום עד לאין סוף, היינו שלמרות שהוא קדמון בעצם ללא קשר לדברים שבאו אחריו, עדיין הוא בתוך מערכת הזמנים, [וכפי שסברו חכמי יוון העתיקה לעניין קדמות העולם]. ב. מול קדמות זו ישנה קדמות שמשמעותה שהדבר כלל לא נמצא במערכת הזמן.

בדבריו טבאר לנו רבינו שהדרך השנייה היא ההבנה האמיתית של קדמות ה', [שהרי מערכת הזמנים פועלת רק על דבר גשמי-נתפס, וכפי שכבר הודו גם חכמי אומות העולם שהזמן תלוי במרחב, ובלי המרחב הגשמי-פיזי אין מערכת זמנים, ואכמ"ל]. וכלשון רבינו בהלכות יסודי התורה (פרק א' הלכה א'), "ואינו מצוי בזמן עד שיהיה לו ראשית ואחרית ומניין שנים". בשביל להדגיש זאת כתב רבינו שהוא קדמון 'בהחלט', היינו שקדמותו היא מוחלטת ואינה קשורה כלל למערכת הזמנים. ולכן כל שאר הנמצאים שהם במערכת הזמן, הם "בלתי קדמונים ביחס אליו" וכמו שמסיק רבינו.

והראיות על זה בכתבי הקודש רבות. והיסוד הרביעי הזה מורה עליו מה שנאמר (דברים ל"ג כ"ז): "מענה אל-הי קדם".

רבינו מוכיח מלשון הכתוב 'אל-הי קדם', שהש"ת קדם לעולם. וכן הביא רס"ג ראה זו באמונות ודעות (מאמר ב' פרק י"א), ו"ל, "אבל היא משבחת אותו בעניינים העצמיים, שהוא הקדמון אשר לא חלף ולא יחליף, כמו שאמר 'מענה אלהי קדם', ע"כ.

אמנם צריך להבין מה ההוכחה של רבינו מכאן שהש"ת הוא קדמון בעצם ושהוא מוחץ למערכת הזמן, והלא מפסוק זה מוכח בשה"כ שהוא קדמון, אולם מהיכא תיתי שכונת הפסוק לקדמות שאינה בתוך מערכת הזמן? ויתכן לפרש על פי דברי רבינו במורה נבוכים (חלק א' פרק ע') בפרק העוסק ביחס ה' לבריאה, שהביא שם על פסוק זה את דברי המדרש, "הוא מעון עולמו ואין עולמו מעונו", ותוכן דבריו שם, שגם מציאות המקום שהוא ה"מעון" נברא על ידי ה', וה' קדם גם למציאות המרחב-מקום. על פי דברים אלו יובן מהי ההוכחה

מפסוק זה לקדמות ה' שאינה בתוך מערכת הזמן, שהרי מימד הזמן כפוף למימד המרחב, והיות שפסוק זה אומר לנו שה' הוא ברא את מימד המרחב והוא קודם למרחב, מוכח גם שה' קודם למציאות מערכת הזמן.

האמונה ב'בריאת העולם', חלק מ"ג העיקרים?

עד כאן ביארנו את החלק הראשון מהעיקר הרביעי: האמונה בקדמות ה', כעת נביא את המשך דברי רבינו:

ודע כי היסוד היותר גדול של תורת משה רבנו, הוא היות העולם מחדש, המציאו ה' ובראו אחר ההעדר הגמור. וזה שתראני סובב סביב עניין קדמותו על דעת הפילוסופים, הוא כדי שיהיה המופת על מציאותו יתעלה מוחלט, כמו שבארתי ובררתי במורה.

בשורה זו נדמה שרבינו מדלג לפתע לעניין אחר, ופתאום הוא מתחיל לדבר על עניין בריאת העולם עניין שלכאורה לא קשור כלל ליסוד קדמות ה', דילוג זה גם מורגש בלשונו של רבינו באומר:

'ודע' כי היסוד היותר גדול של תורת משה רבנו, הוא היות העולם מחדש. ואכן אם בדורות הראשונים היו שחשבו שקטע זה הוא חלק מן העניין, והוא טוף דברי הרמב"ם, הרי שבמשך השנים גילו, שכל הפסקה המדברת על עניין בריאת העולם, מקורה בתוספת מאוחרת יותר שהוסיף רבינו כהערה לעיקר זה, אולם אין זה מופיע בגוף דברי רבינו במהדורא קמא. ואכן בהקדמת הרמב"ם לפרק חלק שבעצם כתב יד קדשו ששרד בחסדי ה' עלינו, אנו רואים שפסקה זו מופיעה בכתב ידו של הרמב"ם עצמו, אולם לא בגוף הדברים אלא בשולי הגיליון בתור הערה.

אך נראה שלמרות שפסקה זו נוספה מאוחר יותר, כבר נודעה הוספה זו בתקופת הראשונים, שכן רבי שם טוב אבן פלקירא בחיבורו 'מורה המורה' (חלק א' פרק ל"ב) כתב בזה"ל, "המשל בזה ידוע ומפורסם, שעיקר אמונתנו, והוא אחד מ"ג עיקרים שכתב הרב משה, שנאמין בחדוש העולם. ואם לא נמצא בו מופת, לא יתחיל ויאמר שאינם דברים אמיתיים. שאם תעשה זה, תהיה כאלישע אחר, הוא אלישע בן אבויה, והוא מוכנה אחר". עכ"ל. הרי שבגרסתו ב"ג העיקרים שכתב הרמב"ם מופיעה גם אמונת חידוש העולם. אך לעומת זאת אנו רואים שלנגד עיני ר"י אברבנאל ובעל העיקרים לא הייתה הוספה זו.

בעקבות מה הוסיף רבינו פסקה שלמה ל"ג העיקרים?

והנה דבר זה אומר דרשני: מדוע הוצרך רבינו להוסיף הערה זו בשולי הגיליון? הלא אם בתחילה סבר רבינו שאין זה אחד מעיקרי האמונה, מדוע חזר בו אחר כך והוסיף זאת, מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר?

רגליים לדבר שרבינו הוסיף דברים אלו בגליון פירוש המשנה בעקבות אגרת ששלח אליו ר' שמואל אבן תיבון בנידון זה, באגרת דן אבן תיבון על מה שכתב רבינו במורה נבוכים (חלק ב' פרק ב) בהוכחת מציאות הבורא, שלכאורה משם נראה ששיטת רבינו היא שהעולם קדמון ח"ו, משום שההוכחה מיוסדת על הנחת קדמות העולם, כיוון שהיא מניחה שהלגלג סובב תמיד, וכפי שכתב רבינו גם במשנה תורה (יסודי התורה פרק א' הלכה ז). וכן הקשו האפו"די והגרבוני שם, שהדברים סותרים את דברי רבינו המשנן כמה פעמים בחיבוריו שרק ה' קדמון והעולם מחדש ונברא.

למרות שאלתו המפורטת, לא זכה אבן תיבון לקבל תשובה מרבינו על שאלה

זו, ואכן ממקורות שונים אנו רואים שסתירה זו הייתה הקושיא החזקה ביותר שמצא אבן תיבון בספר 'מורה', וכפי שהוא עצמו כותב במקום אחר, "והארכתי בשאלה מאד וביארתי כל ספקותי וקושייותי, וראיתי הרב לא ענה על אחת מהן, איני יודע אם מנעתו טרדתו אם לא ראה הכתב שהייתה בו זאת השאלה, כי איני זכור אם הייתה עם יתר השאלות. והוא הספק החזק הנמצא בספרו עד שיראה שאין לו פרוק מבלתי שיוסיפו הקדמות אחרות, ועדיין אנו צריכים לשאול שנית. עכ"ל.

אכן על פי סדר הזמנים נראה, שבעקבות שאלתו של אבן תיבון, הוסיף רבינו פסקה זו בתוך ה"ג עיקרים, ואכן רבינו לא מחשיב את האמונה בקדמות העולם לחלק ב"ג עיקרי האמונה, אבל היות שהוא ראה שבעקבות דבריו במורה טעו רבים בכך, הכניס פסקה זו, ובכך בעצם ענה לשאלתו של אבן תיבון בלי שאבן תיבון ידע מכך. שהרי בפסקה זו מתייחס רבינו בפירושו לסתירה זו, ואומר שח"ו לומר שהעולם קדמון, "וזה שתראני סובב סביב עניין קדמותו על דעת הפילוסופים, הוא כדי שיהיה המופת על מציאותו יתעלה מוחלט", היינו שכל מטרת רבינו בהוכחה למציאות ה' על פי שיטת קדמות העולם, היא רק כדי להוכיח שגם על פי שיטתם מוכרח שיש מנהיג לברא..."

(מעובד ע"פ ספר רצון משה על הרמב"ם)

והוא הספק החזק הנמצא בספרו, עד שיראה שאין לו פרוק מבלתי שיוסיפו הקדמות אחרות ועדיין אנו צריכים לשאול שנית...

"ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו"

עדיין מצויים אנו תחת הרושם הכביר של גילוי האלוקות הנורא והנשגב, לה זכו בני ישראל שבוע שעבר, עדיין אפופים אנו ערפילי טוהר, מהמעמד הנשגב, עת מלך במסיבו הופיע ביקרו, עם גדודי מלאכיו - רבותיים אלפי שנאן משנני פארו. עדיין מצטלצלים באזנינו קולות השופר הולך וחזק מאוד, משה ידבר והאלקים יענו בקול... ופתאום במעבר חד, משמי שמיים לארציות הפשוטה, נתלשים אנו באבחה ממרומי ההשגות לעיסוק הנראה על פניו פשוט, ארצי ויום-יומי, מעבר חד מ'אנכי ה' אלהיך' ל'ודצע אדוני את אזנו במרצע'...

אכן כשנעיין ברש"י נראה שהוא כבר תמה על הסמיכות הזאת, למה הסמיכו לקבלת התורה את כל אותם הלכות 'פשוטות', ודינים אפוריים ויום-יומיים, והנה ודאי שבאמת גם מצוות אלו טעמן גבוה מעל גבוה, הרבה יותר ממה שנדמה לנו, אך למרות הסודות הגבוהים המונחים בכך, עלינו לנסות להבין מה רמזה לנו התורה בסמיכות פרשת עבד עברי לקבלת התורה.

מה ההבדל בין צדיק לעובד ה'?

וליישב כל זאת נראה לפתוח פתח בהקדם מאמר הכתוב (מלאכי ג' ח) "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלו-הים לאשר לא עבדו".

וכבר הקשו חז"ל (תנ"ך ט' על פסוק זה: אמר ליה בר הי הילל! מאי דכתיב "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו", היינו 'צדיק' היינו 'עובד אלקים', היינו 'רשע' היינו 'אשר לא עבדו'?

ותירץ לו הלל, אמר ליה: עבדו ולא עבדו - תרוייהו צדיקי גמורי ניהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. ע"כ לשון הגמרא. וביאור דברי הגמרא, שיש שתי דרגות, יש את הדרגה הראשונה, הבסיסית, של קיום כל התרי"ג מצוות, שבקיום

כל התרי"ג מצוות יוצא האדם מגדר רשע ונקרא צדיק, שהרי עשה את כל המוטל עליו, ומילא את חובותיו כלפי שמיא. אמנם בכך עדיין לא זוכה האדם להיקרא 'עובד ה', משום שעבד ה' נקרא רק מי שמבין שכל קיומו זה רק אמצעי לגלות כבוד ה' בעולם, וכל מהותו וכל חייו זה קיום רצון הבורא, אף מעבר לתרי"ג המצוות המחויבות. כמו עבד לאדון בשר דם, שכל מהותו היא השעבוד לאדונו, שהרי הוא לא נשכר לזמנים מסוימים, או בשביל לעשות פעולות מסוימות כשכיר, אלא כל עצמיותו מבוטלת וכפופה לרצון אדונו, וכל מהותו הינה בשביל האדון, שהרי כל מה שקנה עבד קנה רבו.

וזה כוונת דברי הגמרא באמרה "עבדו ולא עבדו - תרוייהו צדיקי גמורי ניהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד", היינו שההבדל בין עובד ה' לאשר לא עבדו, זה קיום רצון ה' אף מעבר למחויבו, ולכן נקטה הגמרא 'אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד פעמים, משום שהרגילות בזמניהם היתה לחזור ולשגן פרקו מאה פעמים, ולכן בשביל 'לצאת ידי חובה' די בכך, אך עובד ה' אינו הולך אחר הרגילות ואין מטרתו 'לצאת ידי חובה' ולעשות את 'מה שצריך', אלא רצונו לעשות אף מעבר לכך, ולכן בכך שאדם שונה פרקו מאה פעמים הוא מוכיח שהוא באמת עובד ה', ואינו מקיים את המצוות רק 'כי כולם עושים' וכדי 'לצאת ידי חובה', אלא כל מהותו וכל עצמיותו כפופה ומשועבת לרצון ה', וכל קיומו זה רק להיות כלי שיעשה בו רצונו יתברך.

רחבה מצותך מאוד

יסוד זה מוזכר רבות בספרי רבותינו, והוא עיקר גדול במשנתו של ר' אברהם בן הרמב"ם, וכלשונו בספר המספיק לעובדי ה': "דרך התורה המתמשכת והולכת בלי גבול להשלמת התורה, נחלקת לשתי דרכים, דרך העם

ודרך היחיד. דרך העם היא קיום המצוות המפורשות, עשיית מצוות עשה והמנעות מלא תעשה על ידי כל אחד מישראל כפי המוטל עליו וכו'. אשר לדרך היחיד, הריהי התנהגות המכוונת לפי תכלית המצוות וסודותיהן". היינו שאכן בשביל לצאת ידי חובה די בקיום התרי"ג מצוות, אבל עובדי ה', אשר אליהם ממען ר' אברהם את ספרו 'המספיק לעובדי ה'', לא יסתפקו בכך, אלא כל חיי היום יום וכל התנהגותם תהיה מכוונת על פי תכלית המצוות.

כמו"כ מצאנו יסוד זה גם בחובות הלבבות (בהקדמה), בזה"ל, "כאשר חקרתי על מספרן ופרקיהן, מצאתין לרוב מאוד בהתילדן, עד שהשבתי כי מה שאמר דוד ע"ה (תהלים ק"ט צ"ו) **לכל תכלה ראיית קץ רחבה מצותך מאד, אמרו על מצוות הלבבות, כי מצוות האברים יש להן מספר ידוע, כמו תרי"ג מצוות, אך מצוות הלבבות רבות מאד, עד כי אין להתלדותיהן מספר...**"

מסורת האבות והחיפוש העצמי

והנה אחד הדברים בהם מתבטא הבדל זה, בין המקיים את המצוות בשביל 'לצאת ידי חובה' ועושה 'מה שצריך', לבין מי שמחפש בעצמו להוסיף, שאדם המסתפק בלעשות מה שצריך, די לו במה שקיבל מאבותיו, ואין בו תשוקה ובעירה פנימית לגלות 'מה ה' אלקיך שואל מעמך', אולם האדם השלם המתאוה ומשתוקק בכל מאודו לדעת את ה' ולעבדו בלבב שלם, מוסיף על קבלת האבות, מעיין בעצמו בכל יסודות הדת והאמונה, מברר ומעמיק מה רצון ה' בכל בכל זמן ועת, וכפי שמבואר כבר בספרי הראשונים ובספרי תלמידי הבעש"ט הק' ז"ע, שכל אדם צריך להשתדל ולהוסיף בעבודת ה' ובהשגת האלוקות גם מהשגת עצמו, שיכיר מעצמו אחדות ה' וגדולתו, וישג מליבו חיוב העבודה לאל עליון קונה שמים וארץ.

וענין זה השריש רבינו בחיי בספרו חובת הלבבות, באומרו בהקדמת חיבורו שההישענות רק על הקבלה והמסורת בענין שרשי הדת הוא נאות לקטנים וחלושי הדעת, אך ודאי כל מי שלב חכם לו, מוטל עליו להעמיק בשרשי הדת, עד שיתעורר מצד עצמו לאמונת ה' ולעבודתו, וז"ל, "ואני שאלתי אחד מהנחשבים מחכמי התורה, במקצת מה שזכרתי לך בחכמת המצפון, והשיב אותי, כי הקבלה תעמוד במקום העיון בזה ובמה שדומה לו. אמרתי לו: אין זה ראוי אלא למי שאין בו יכולת לעיין, מפני מעוט הכרתו ורוחק הבנתו, כנשים וכקטנים וחסרי הדעת מן האנשים, אך מי שבכח שכלו והכרתו לעמוד על ברור מה שקבל, ועכבוהו מלעיין בו בשכלו העצלות והקלות במצוות האל ובתורתו, הוא נענש על זה ואשם על אשר התעלם ממנו".

וכן איתא בשם הבעש"ט הק' ז"ע, "הנה ידוע שהאבות

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

הם חסד גבורה תפארת, שאברהם היה מדתו חסד, שהיה גומל חסד ואוהב את הבריות ומקרבן לאמונת ה'

יתברך ולעבודתו, כי מדת חסד הוא אהבה כידוע, ומתוך שהיה דבוק במדה זאת מאוד, הכיר והשיג את בוראו, שיש מנהיג ואלוהי בעולם. והנה יצחק הגם שקיבל ולמד מאברהם אביו שיש אלו-הי בעולם, עם כל זה רצה לידע להשיג מעצמו ידיעת הבורא, כמו שאמר הכתוב (דברי הימים א' כ"ח ט) **דע את אלו-הי אביך, ולא שיהיה אצלו בקבלה לבד, מצות אנשים מלומדה**. (ליקוטים יקרים אות ככט)

אברהם ה'עברי' ועבד 'עברי'...

וזה מה שרמזה לנו התורה הק' בפרשתנו, בהצמדת פרשת עבד עברי לקבלת התורה. שלא יחשוב האדם שדי בקיום תרי"ג מצוות, ובמסורת האבות על מה שקיבלנו במעמד הר סיני ותו לא, אלא עליו להבין שכל מהותו היא מהות עבד עברי, וכל מציאותו הינה רק אמצעי כדי לעשות רצון ה', וכאשר יפנים האדם זאת, תתלהט נפשו, יחם רוחו בקרבו ובהגיגו תבער אש - אש של חיפוש עצמי ופנימי, אש של רצון להשיג דבר מה מעבר להבנה הפשוטה והעשייה הרגילה בגלל ש'כך מקובלני מבית אבא', וילך ויעמיק ביסודי הדת ודרכי העבודה, לדעת את ה', ולדעת מה ה' אלהיך שואל מעמך...

יסוד זה מדויק גם בדברי רש"י הק' בתחילת פרשתנו, באומרו ואלה המשפטים - ואלה מוסיף על הראשונות, שעל האדם להוסיף עבודה, מלבד מה שנמסר לנו מפי הקבלה שנצטוונו במעמד הר סיני, ועל ידי כך זוכה האדם להיות עבד ה' - עבד 'עברי', שמחפש ומוסיף על עצמו מ'עבר' למחויבו, וכך זוכה להידבק בדרכיו של אברהם אבינו, המכונה גם 'עברי' - 'אברהם העברי', משום שכל מהותו מסמלת את החיפוש העצמי, והרצון להגיע לדבר מה מ'עבר' לרגילות, וכדאיתא בפסיקתא רבתי (פסיקא ל"ג): **אלא היו כולם עבדים ואברהם עמד ונתחכם מאליו ועבד הקב"ה, לכך כתב בו: 'ויגד לאברהם העברי', מהו 'העברי', שכל העולם כולו ל'עבר' אחד והוא היה ל'עבר' אחד, והיה אוהב להקב"ה ועובדו. לכך קורא אותו הקב"ה: עברי זרע אברהם אוהבי...**

(מעובד ע"פ ספר רצון משה על התורה)

"וכאשר תקום מן הספר, תחפש באשר למדת
אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" (אגרת הרמב"ן)

חומר הפניה לערכאות

"אלה המשפטים אשר תשים לפניהם". ולא לפני גוים. ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם. **שהמביא דיני ישראל לפני גוים, מחלל את השם, ומייקר את שם האלילים להשביחם**, שנאמר (דברים ל"ב), "כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים", כשאויבינו פלילים [דנים את דיננו] זהו עדות לעילוי יראתם.

(רש"י כ"א א')

חשיבות ביאור והבנת טעמי התורה

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם". רבי עקיבא אומר, ואלה המשפטים למה נאמר, לפי שהוא אומר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, אין לי [שחייב הרב ללמוד את תלמידיו] אלא פעם אחת, מנין שנה ושלוש ורבע [עדיין חייב ללמוד] עד שילמדו, תלמוד לומר (דברים ל"א י"ט) **ולמדה את בני ישראל, יכול למדין ולא שונין [היינו בלי להבין טעמי הדבר]**. תלמוד לומר **שימה בפיהם**, יכול שונין ולא יודעין, תלמוד לומר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ערכם לפניהם כשלחן ערוך.

(סכילתא כ"א א')

ניתנה רשות לרופא לרפאות אפילו במקום סכנה

"ורפא ירפא". ורבותינו דרשו מורפא ירפא, מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות, ולא אמרינן רחמנא

מחי והוא מסי. ומקשינן פשיטא, דמלא תעמוד על דם רעך נפקא, שאם יראה חברו טובע בנהר או לסטים באים עליו שחייב להצילו, ולא אמרינן רחמנא אייתהא עליה והוא מציל ליה, ומפרשינן: **מכאן שניתן רשות לרפאות, ולא חיישינן שמא יהרגנו על ידי סם או משקה שיתן לו**. ויש מפרשים שניתן רשות לרופא לקבל שכר על רפואתו.

(הטור הארוך כ"א י"ט)

ההרפיה מביאה רפואה

"רק שבתו יתן ורפא ירפא". דבר אחר בא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה. רק שבתו יתן [שינוח וישב בלי מלאכה] ורפא ירפא [וכך יוכל להתרפאות].

(ילקוט שמעוני ל"א ה')

מצוות הלזואה לעני

"אם כסף תלוה את עמי". רבי ישמעאל אומר כל אם שבתורה רשות, אם כסף תלוה חובה. או אינו אלא רשות תלמוד לומר לומר העבט תעביטנו חובה ולא רשות.

(סכילתא כ"ב כ"ד)

עניי עירך קודמין

"אם כסף תלוה את עמי את עמי עמך". איכא דמתני לה להא דרב הונא אהא דתני רב יוסף (שמות כ"ב כ"ד), 'אם כסף תלוה את עמי את עמי עמך', עמי ונכרי, עמי קודם. עני ועשיר, עני קודם. עניין ועניי עירך, עניין

קודמין. עניי עירך ועניי עיר אחרת, עניי עירך קודמין.

(בבא מציעא ע"א.)

אל יתהלל עשיר בעושרו

ואולי כי רמז לו גם כן, שלא יתנשא ויתגדל על העני בראותו כי הוא הנותן לו, והוא אומר, 'לא תהיה לו כנושה', לשון נשיאות ומעלה, כי משלו הוא נותן לו.

(אור החיים כ"ב כ"ד)

לימדה תורה חומר האיסור לסייע לרשעים

"אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס". לשון זה מורה שלא יסייע לרשע. כמו והנה ידי עמך (שמואל ב' ג), אשר ידי תכון עמו (תהלים פ"ט). ומפרש שלא יסייע לרשע על ידי שיהיה עד להוציא ממון בגול. אולם ממה שאמר עד חמס, ולא אמר להיות עד שקר, מפרש אפילו שטאמין לו שדבריו אמת, מכל מקום עד חמס הוא זה. כי מוציא ממון נגד הדין, הגם שאין רבו רשע, הוא עד חמס.

(התורה והמצוה מלבי"ם, כ"ג א')

לא תשנא את אחיך בלבבך

"כי תראה חמור שונאך וכ' עזוב תעזוב עמו". ר' נתן אמר (יבמות ס"ח), שמדבר כנגד יצר הרע. אם הוא אויב לו לחברו לפי שעה, על ידי שעשה עמו מריבה, אף שאין לעשות כן. וכמה שאמרו בספרי תצא וכי תצא רכ"ב) לא תראה את שודר אחיך, אין לי אלא שודר אחיך, שודר אויבך מנין, תלמוד לומר שודר אויבך. אם כן למה נאמר אחיך, אלא מלמד שלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, **רצונו לומר שמה שאמר אויבך, הוא עצמו מה שאמר אחיך. כי מדבר במי שהוא אחיו במצוות, ואסור לשנאותו**.

(התורה והמצוה מלבי"ם, כ"ג ה')

חומר עיון בספרים חיצוניים

"ושם אל-הים אחרים לא תזכיר". רבי חייא אמר, ושם אל-הים אחרים זה מי שעוסק בספרים אחרים,

שאינם מצד התורה, לא ישמע על פיה, שאסור אפילו להזכירם וללמוד מהם טעם, וכל שכן [טעם] על התורה.

(זוהר הק' חלק ב' קכד ע"ב)

חומר פגם היסוד

"ראשית בכורי תביא בית ה'". אולי שירמזו שלא ישחית זרעו, ושתהיה טיפה ראשונה שתצא ממנו מובאת בית ה', על דרך אומרים (יוסא דף ב.) ביתו זו אשתו, ודייק לומר בית ה' לשלול בית אשה זונה. והוא מצוה שקיים יעקב אבינו עליו השלום, דכתיב (בראשית מ"ט ג'), 'כחי וראשית אונל'. וגמר אומר, 'לא תבשל גדי בחלב אמר לרמזו סוד גדול, כי המשחיתים זרעם טובבים מיתה הקטנים מבין שדי אדם, וכמו שפירש הדבר באומרו בפסוק (מכ"ה ו'), 'האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי', כי כשאדם משחית זרעו נברא ממנו משחית רע, והוא שולט אחר כך בבן היולד, והם נפשות העשוקות כאמור בספר הזוה"ק (ח"א ר"ט א'), ומי גרם זה, שלא הביא בכוריו בית ה'.

(אור החיים כ"ג י"ט)

בחוקותיהם לא תלכו

"לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם". צריך לדעת למה הוצרך לצוות לזה אחר שהזהיר כמה אזהרות על כיעור זה [עבודת כוכבים] ועל הדומה לו? ונראה לומר כי טעם הכתוב הוא ל' סבות, האחד להיות שרצה להזהיר שלא ידמה להאומות במעשיהם, לזה אם לא היה מקדים לומר 'לא תשתחוה ולא תעבדם', לא יעלה על דעת אנוש לומר שיכוין הכתוב לומר על מעשה חול שאין בו עבודה זרה שאסור, ובהכרח לומר שאינו אומר אלא על מעשה איסור שהוא עבודה זרה. אך אחר שאמר 'לא תשתחוה ולא תעבדם', בזה גילה דעתו, כי מה שאמר 'לא תעשה כמעשיהם', הוא אפילו דבר שאינו ניכר שיש בו עבודה זרה, והוא שלא ידמה להם, לא במלבושיהם, ולא בתגלחתם כלל, וכאן נכלל כל שהוא מיוחד למעשה הגוים.

(אור החיים כ"ג כ"ד)

גולה וסורה

רבי אברהם אבן עזרא - פרק ראשון

ספרד

שמשו של רבינו אברהם בן רבי מאיר אבן עזרא זרחה בשנת ד' אלפים תתנ"ב [או בשנת ד' אלפים תתמ"ט לפי גרסאות אחרות], בעיר טודלה. העיר טודלה הינה עיר קטנה במחוז נווארה שבספרד, אך הקהילה היהודית בעיר הייתה החשובה שבקהילות האזור בימים ההם. בין האישים המפורסמים וגדולי ישראל הבולטים שהתגוררו בה היו הנוסע בנימין מטודלה, המקובל רבי אברהם אבולעפיה שגדל בעיר, והמשורר האלוקי רבי יהודה הלוי שנולה בה.

אך לא ארכו הימים בהם התגורר רבינו בטודלה, וכפי הנראה משיריו, נטל רבינו כבר בצעירותו את מקל הנדודים ועזב את עירו. הסיבה לנדודיו הייתה ככל הנראה דלותו, במסעותיו קיווה רבינו להצליח במסחר או למצוא נגידים מבינים בעם שיתמכו בו ובמפעליו הכבירים. במהלך השנים הראשונות

לנדודיו עבר רבינו בערים טולדו, אליסנה וקורדובה, בקורדובה שהייתה מרכז ההשכלה והחוכמה בתקופה זו, השתתה רבינו תקופת זמן ממושכת, ושם גדל שמו והתפרסמה שירתו, אך בניגוד לתקוותו, גם לשם רדף אחריו מזלו, ולמרות גדולתו והצלחת שירתו, לא הצליח ראב"ע למצוא בה פרנסה די חיותו. הד לקשייו בשנים אלה ניתן למצוא בשירו: ואני גולה וסורה / בינות לבאים פזורה, והם שוקטים ונחים / במשכנות מבטחים... למרות תלאותיו הצליח רבינו בשנים אלה בהיותו בארץ מולדתו, לרקום קשרי ידידות אמיצים עם רבים מגדולי החכמים והמשוררים שחיבבו והעריצו אותו עד מאוד. בין גדולי עולם שהיו בקשרי ידידות עם רבינו ניתן למנות את ר' יוסף אבן צדיק, ר' משה אבן עזרא [שלא היה קרוב משפחתו], ור' יהודה הלוי שהיה זקן ממנו בשנים אחדות.

צפון אפריקה

בין קשריו הרבים עם גדולי הדור ההוא, בולטת במיוחד הידידות העמוקה שנוקמה

בין רבינו לרבי יהודה הלוי, וכפי שנראה שבשנים מאוחרות יותר אף התקשרו שני גדולים אלו בקשרי חיתון, כאשר בנו של רבינו נשא לאישה את בתו של ריה"ל. כה עזה הייתה אהבתם ההדדית של שני צדיקים אלו, שכאשר יצא רבי יהודה הלוי בשנת תתק"א למסעו הגדול לארץ ישראל, לא אבה רבינו להיפרד ממנו והצטרף גם הוא למסע...

בגניזת קהיר התגלתה איגרת המתארת את הגעתם של רבינו ואתו עמו רבי יהודה הלוי לאלכסנדריה, ואת קבלת הפנים הנרגשת לה זכו מהקהילה היהודית בעיר. גם בכתבי רבי שלמה פרחון מוצאים אנו עדויות על הגעתו של רבינו לצפון אפריקה יחד עם רבי יהודה הלוי. חודשים ספורים בלבד שהו שני האריות יחד בצפון אפריקה, היות שלריה"ל אצה הדרך להגיע למחוז חפצו - לארץ ישראל ארץ חמדתו. אך יצויין שלמרות שהותם הקצרה יחדיו בארץ מצרים, הספיקו רבים מיהודי צפון אפריקה לקנות מהם תורה, עדות לכך מוצאים אנו בכך שרבי שלמה פרחון מחשיב את עצמו לתלמידים המובהק.

אחרי פרידתו מידידו ורעו נדד רבינו עוד שנים ספורות בארצות צפון אפריקה השונות. במשך שנות נדודים אלו הגיע רבינו למדינות שונות, ביניהם מרוקו, אלג'יריה ותוניסיה. במהלך נדודיו במרוקו התיידד עם רבי יוסף בן עמראן, דיין העיר סיג'ילמסה, ושהו אצלו תקופה ממושכת, רבינו הביע התפעלות מחכמתו, וכתב מספר שירים המספרים בשבחיו. בהיותו בתוניסיה התיידד רבינו עם רבי שמואל אבן ג'אמע, אב בית הדין בעיר גאבס, ואף התגורר בביתו תקופה ממושכת, גם את ר' שמואל אבן ג'אמע שיבח רבינו, בשיר "ארי קם בתוך צאן והיה לגואל". למרות שהותם הקצרה יחסית של רבינו בצפון אפריקה, הספיק רבינו להכיר את מרבית הקהילות היהודיות שבארצות אלו, כפי שניכר היטב מתוך קינתו על חורבן על ידי עבד אל-מואמין שליט ומייסד שושלת האל-מוואחידון, וכפי שיוספר בפרק הבא...

אלפי יעדים
נתיב אחד!

נתיב פרו - היחיד שמגיע
לכל בתי הכנסת בארץ

דף הפצת עלונים קבוע מדי שבוע

אלפי בתי כנסת נחנים כל שבוע
מחדשה: ענייני צורה המתקיימת
והמשתלמת ביותר

את מילון שפת חז"ל
כיום אין אדם המכיר בשפה
והמשתלמת ביותר

נתחבר
074-703-5009

לבקשת רבים ניתן להירשם
לקבלת הגיליון במייל כל שבוע,
באמצעות שליחת בקשה למייל:
kadmaa.m@gmail.com

עורך ראשי: הרב מרדכי ארנסטר
עורכים: הרב ברוך הערשליער, הרב שמעון ליברמן
הערת והארות: kadmaa10@gmail.com

